

Eröss Sándor, Teleki László egykori nevelője

A belső-somogyi iskolázott emberek elkötelezettsége, ragaszkodása a szülőföldhöz, annak népéhez, megrendítő vallomások alapján tárulkozik fel. A magyar szabadságharc egykori párizsi követe 1861. május 8-án bekövetkezett tragikus halálának 140. évfordulóján jó alkalom emlékezni – Pókos Ferenc csurgói történelemtanár kedvelt szójátékát idézve – a „Kegyenc” „Különc” szerzőjére, Teleki Lászlóra. A nagyreményű politikust Dél-Somogyhoz egykori nevelője, Eröss Sándor köti, aki diákként Csurgóhoz, templomépítő lelkészként Darányhoz fűződik szorosabb szálakkal. Belső-Somogy e két szélső őrhelye között azonban aligha van olyan református település, amelynek lelkészi vagy tanítói névjegyzékében ne szerepelne az Eröss név.

A csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Nagykönyvtára kilenc értékes kéziratot őriz a Somogyban élő nevelő és az ismert politikus közötti levelezésből. Halála napján, 1858. február 8-án saját kezűleg írta a dokumentumok végére: „fontosabb levelem a’ hozzájuk, mint másokhoz in pure nálam meg van írva – a drága Grófi család levelei, boldogult Gr. Teleki László urnak velem kötött szerződés levele sok nevezetes embernek levelei, ezek originalban vannak.”

Az idős Teleki gróf második házasságából született fia mellé különös gonddal keresett és választott nevelőt. Felkérte a debreceni kollégiumot, ajánljanak erre alkalmas személyt. Ők Eröss Sándort ajánlották. A kollégium okmánytárában olvasható: „*Eröss Sándor subscribált Debreceni Református Kollégiumban 1810-ben. Pátria: Csoknya, Comitát: Somogy. Schola m. de venti: Csurgó.*”

Különös alaposággal szövegezték meg a majdani nevelővel a terjedelmes, minden lehetséges körülményre kiterjedő háromoldalas szerződést. Már az első pont jól jellemzi az igényes választást és a kiszemelt nevelő elé támasztott erkölcsi és tudományos elvárásokat: „*En alább irt felküldöm a magam költségén idegen Országokra Eröss Sándor Urat, még pedig úgy, hogy két esztendőt töltsön Göttingában, a harmadik esztendőben azonban járja meg a kiülő országi nevelés Institutomait, és azok között különösebben tekintse meg a Yverdüini nevelés Institutomát Pestalozzinak, annak minden módjával, tökéletesen meg ismerkedvén.*” Pestalozzi a mai napig a neveléstudomány egyik legnagyobb alakja. Teleki Lászlóról tudjuk, hogy Göttingában megismerkedett, de akkor sem túlzunk, ha állítjuk, összeharatókozott Kőrösi Csoma Sándorral. Amikor a jeles Ázsia-kutató 1835-ben Calcuttából tiszteletpéldányokat küldött az Ázsiai Tudós Társaság felügyelete alatt kinyomtatott tibeti szótárból és nyelvtanból, Döbrentei Gábornak írt latin nyelvű levelében úgy rendelkezett, egy példányt Eröss Sándornak, id. gróf Teleki László gyermekei tanítójának juttassanak el Pestre.

Csakhogy Kőrösi Csoma Sándor nem tudta, hogy Eröss Sándor már nem nevelő a Teleki-családnál. Élete alkonyán írt, és a leveleskönyvben olvasható önéletrajzából ennek az okát is megtudjuk: „*Születtem Csoknyában 1796 mart. 15. T. Eröss József és Kovács Erzsébet szüleitől. Csurgói gimnáziumot végezvén Debreczenben valék 6 évig s a 7 ikben vízkeresztig. Méltós Teleki László gróf úr László fia mellé nevelő-tanítólul menvén, 8 hónapi próba idő után grófi bőkezűséggel Göttingába küldtettem s onnan két év mulva nevelői intézetekkel ismerkedni Schnepfenthalba, Gotha mellé Wiesbadenbe Nassaubá, végre Pestalozzihoz Yverdonba Schweizba mentem. Három év mulva haza menvén, csak 3 évet tölthettem nevelőként, súlyos elméleti nyavalyába esvén, niből Isten mondhatatlan kegyelméből kigyógyulva, magam kértem 10 évi nevelői köteleztetés alóli felmentésemet s önként lelké-*

szi pályát választva, több helyekeni képlánkodás után Lábodon 1 évig és 8 hónapig hivatalkodtam. Darányban pedig 1828 Gergely nap óta. Első nőmmel, Kiss 'Sófiával 1 1/4 évet éltem, másodikkal Helvécziai Vuillimin Máriával 22 1/2 esztendeig, ki 1851 dec 7 ment előttem az örökkévalóságba."

A felbontott szerződés ellenére megmaradt a nevelő-növendék viszony. A fiú életútját gondos kezekre bízó család is megértő az akkor már teológusjelölt iránt: „tulajdon java elő mozditásának tekintetéből mindazáltal arra figyelmetessé tenni kötelességünknek tartjuk, hogy az Úr esméretes szorgalma által elragadtatva könnyen megerősítheti magát."

A közügyekre érzékeny ifjú gróf szenvedélyesen keresi a helyét. Az ellenzékhez tartozik, Kossuth pártjára áll. A Szirákról 1833 nyarán Darányba küldött levélben panaszkodik, hogy késik az útlevele: *Gondolom ő Felsője, a titkos politiónak magam viselete és elveim felől teendő tudósítását várja. Így én egy néhány gazembernek, jó vagy rossz akaratjától függök, 's ezek határozzák el főm, hogy én hasznos vagy veszedelmes polgára vagyok a hazának. – Szörnyű tévelygése a kormánynak. – Haszontalan mulatozás végett, a külföldöt, 's fő városait bejárni, igenis szabad – tanulás végett, öntökéletesedés tekintetéből tilalmas."*

Leveleiben a legmelegebb baráti hangon ír egykori nevelőjéről. 1840-ben a Pestre látogató somogyi lelkésszel nem találkozhatott. Jóvá szeretné tenni a mulasztást: „a jövő tavaszkor, úgy nyár elején, mikor időm lesz, felülök egy könnyű kocsi, és hogy kegyedet másodsor is meg látogatom Darányban". Az Erdélyben is nagy birtokkal rendelkező gróf most oda készül: „Mi most, mivel nagyon bele jöttünk a diétázásba, magyar honi diéta szükében, Erdélyt várunk, még pedig minden órán, mi történend majd ott? Nekünk is talán, föl kell fegyverkezniünk." A levél végén „Igaz hű barátja és növendéke T. Latzi." Szirákról Darányba Pest, Szigetvár, Istvándi állomások érintésével érkezett a posta. Az édesanya, néhai idős Teleki László özvegye, Mészáros Johanna fiához hasonlóan meleg szavakkal kéri, „mint gyermek a szülői házhoz, úgy jöjjön látogatóba!"

Dr. Eröss István nagyatádi állatorvos részletesen feldolgozta a népes és az országnak, első-sorban Belső-Somogyinak sok jeles embert adó, öt évszázadra visszatekintő család történetét: Az Eröss-család krónikája (1973) és Az Eröss- és a Nagy-család tagjainak kapcsolata a csurgói református gimnáziummal (1983) című munkájában. Eröss István az Országos Levéltárban 13 levelet talált. A Somogyból írt levelek értelemszerűen itt vannak. Teleki László ezekből értesült, hogy a 11 és 12 éves Sándor és Károly a darányi otthonban jól haladnak a klasszikus nyelvekből, de idővesztésnek tartja, hogy „az alatt memyi eszmék, tudományos ismeretek háttérbe, vagy egészen félre tolatnak, amíg pedig megszerezhetők volnának, ha teszem azt az életre is szükös német nyelv. Mi nélkül, ha ugyan élek nem hagyom fiaimat". Két évvel később, 1847-ben a két fiú magánvizsgálatot tett. „Két megyei ülnök, mindenik csurgói professzorságot volt a vizsgázó és abriter: megalégülve voltak a fiúkkal, nem csak az egyéb tanulmányokban, hanem latinban is annyira, hogy szinte javasolták miszerint a múlt őszre vinném be őket."

Nem áll rendelkezésünkre adat a forradalom, esetleg az emigráció alatti kapcsolattartásról. A darányi lelkész nem élte meg neveltjének újbóli politikai szintérre lépését. Amikor a magyar emigráció nagyreményű képviselője 1861 tavaszán vállalta a közszereplést, az országgyűlés megnyitásakor, amint a néptömeg meglátta, „éljen" kiáltásokkal kísérte szállására. Április 8-án is így történt, amikor a Széchenyi-requiemről a templomból kilépett. A Szózat éneklése félbeszakadt, helyette „éljen Teleki" kiáltások hallatszottak. Egy hónapra rá önkézéssel vetett véget életének. Az egykori nevelő hozzátartozói gyászkeretes, 16 oldalas füzetet kaptak. *A hazaszeretet áldozata Gr. Teleki László élete és gyászos kimúlása* címmel.

1907-ben Eröss Zsuzsanna elküldte a család tulajdonában lévő dokumentumokat a csurgói református gimnázium igazgatójának: „Gróf Teleki László leveleiből itt küldök a birtokomban lévő Gróf Teleki József és Édes Anyjuk leveleiből egy másolatot. Ez nem saját kezeik írása, ez szerződés arról, hogy Atyámmal milyen össze köttetése volt a grófi családnak."

Az 1935-ben dr. Écsy Ödön István könyvtárőr által összeállított Leveleskönyv értékes darabjai a családi ereklyék 2000 tavaszára közkinccsé váltak, hiszen a földművelési és vidékfejlesztési miniszter előző őszi csurgói látogatásának hatása alatt a minisztérium saját költségére hasonló kiadásban jelentette meg.

Dr. Horváth József